

jam, saj »tako razglednice kot poštni urad so pripomogli k ozaveščanju ljudi o pomenu in posebnosti jam, ter jamam hkrati zagotavljali tudi reklamo« (str. 167 slovenski povzetek).

Knjigi so dodani še priloga oziroma zelo koristen slovarček italijanskih, nemških in slovenskih poimenovanj posameznih delov jam, seznam uporabljenih virov ter daljši povzetek v slovenskem in italijanskem jeziku.

Knjiga je delo, ki zapolnjuje vrzel med objavami o Škocjanskih jamah, in sicer v pomembnem in prelomnem obdobju, ko te po uspešni fazi raziskovanja in turističnega razvoja po letu 1885 doživljajo pomembne premike. V slovenskem zgodovinopisju se še ni posvečalo zadostne pozornosti ekonomskim, kulturnim, socialnim in nenazadnje naravoslovnim aspektom razvoja v medvojnem obdobju, to je času, ko je bil primorski prostor sestavni del Kraljevine Italije. Tako je tudi raziskovanje razvoja jamarstva, raziskav planinskih društev in nenazadnje jamskega turizma ostalo prezrto. Zlasti področje turističnega razvoja je v slovenskem zgodovinopisju precej zanemarjeno, čeprav gre za prelomno obdobje v razvoju te dejavnosti, saj je ravno po koncu prve svetovne vojne turizem postopoma postajal družbeno dostopnejši. V vseh omenjenih kontekstih je Shawovo delo dobrodošlo.

Delo *Škocjanske jame 1920–1940* prinaša nova spoznanja o razvoju in vodenju Škocjanskih jam v času, ko so prešle iz ene – precej uspešne – upravljavske strukture v drugo. Avtor uporabi še neobjavljeno gradivo, ki pokaže drugačno sliko prehoda administracije iz avstrijske v italijansko in preseže do sedaj uveljavljene in pogosto pavšalne interpretacije o agresivnem prevzemu jam s strani novih oblasti. Shaw nastopa tudi tu z distance, kar mu omogoča njegova »nevpletenost« in »neobremenjenost« s političnim dogajanjem na tem območju med obema svetovnima vojnoma.

Petra Kavrečič

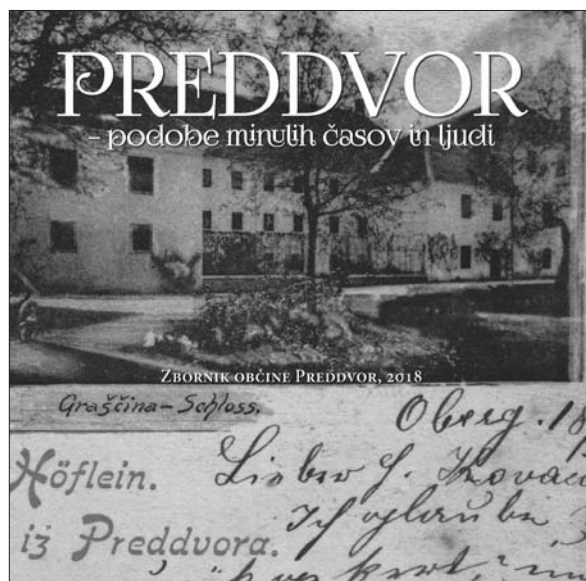

Preddvor – podobe minulih časov in ljudi
(ur. Miloš Ekar, Jure Volčjak, Vladimir Žumer). Preddvor: Občina, 2018, 420 strani.

Preddvorska občina je prvi zbornik, v katerem je predstavila sebe in svojo zgodovino, izdala že leta 1999. Naslovili so ga *Preddvor v času in prostoru*. Po skoraj dvajsetih letih so pristojni presodili, da je čas za izpolnitev obljube, dane ob izidu prvega zbornika, ter izdali novega, v katerem naj bi avtorji člankov objavili nova spoznanja o domačem prostoru. Tudi tokrat je uredniško delo prevzela skupina domačih strokovnjakov, k sodelovanju pa poleg domačih po-

vabila še nekaj drugih avtorjev. Skrbni izbiri avtorjev gre zahvala, da lahko med podobnimi zborniki slovenskih občin zbornike občine Preddvor po kvaliteti člankov uvrstimo na dokaj visoko mesto. Občine pa tudi nekateri gospodarski subjekti namreč podobne knjige izdajajo v prvi vrsti za potrebe reklame in/ali poslovnih daril. Ko pa je namen izdaje tovrstnih knjig predvsem reklama ali predstavitev, je temu prilagojen tudi način pisanja, ciljna publika pa je običajno glede strokovnih vprašanj nekoliko manj zahtevna. To se običajno pozna tudi pri kvaliteti člankov. Zaradi takšne politike je knjige tudi težje kupiti, saj izdajatelj večinoma ne razpolaga z razvejano trgovsko mrežo, obstoječih v lasti drugih gospodarskih subjektov pa iz nepojasnjenih razlogov tudi ne izrabi. Kot je bilo že omenjeno, zborniki občine Preddvor ne sledijo takšnim scenarijem.

Čeprav predstavitev knjige v strokovnem periodičnem tisku ni namenjena obnovi njene vsebine, je vendarle treba omeniti, kaj v njej pravzaprav najdemo. V uvodnem nagovoru je preddvorski župan Marjan Zadnikar zbornik označil ne le kot izkaznico kraja, pač pa tudi kot pomemben delček v mozaiku razkrivanja in ohranjanja krajevne zgodovine, ki je, čeprav za nekatere marsikdaj manj zanimiva, pomemben sestavni del identitete, samozavesti in dragocenih zgodovinskih podatkov, ki bi jih sicer sčasoma prekril prah pozabe. V občinski kroniki je Vladimir Žumer v časovnem zaporedju od njenega nastanka leta 1994 pa do konca 2017 nanizal pomembnejše dogodke in okvirne podatke o občini. Kot enega od pomembnejših dogodkov je izpostavil referendum o ustanovitvi občine Jezerško, saj se je delovanje preddvorske občine moralo prilagoditi njeni odcepitvi. Referendum leta 1998 je precej zmanjšal tako površino kakor število prebivalcev občine Preddvor, kljub temu pa je občina Preddvor Jezerjane v njihovi želji ves čas močno podpirala.

Prvi znanstveni članek v zborniku je prispevek Toneta Krampača Župnija Preddvor v prvem popisu prebivalstva iz leta 1754. Avtor je v njem analiziral splošne značilnosti popisa, iz katerega je poleg števila in spola prebivalcev mogoče razbrati še npr. njihovo socialno strukturo, poklice oz. načine preživljanja, nato pa objavil prevedeni prepis popisa prebivalcev župnije Preddvor. Pri tem bralca preseneti, da nikjer v popisu niso navedeni poklici, ki bi nakazovali pomoč tovarnikom in pohodnikom skozi dolino reke Kokre proti Koroški. Dejstvo je, da je bila pot ob Kokri poleg ljubeljske ceste ena pomembnejših povezav Kranjske s Koroško, vendar zahtevna in ponekod težavna, posebej v zimskih mesecih pa tudi neugodna. Ker leži Preddvor pred vhomom v prehodno dolino, bi bilo pričakovati, da bodo imeli kmetje doma več živine za pomoč pri tovorjenju ali pripravljanje po strmih klancih, drugi pa bi morda opravljali katero od obrti, s katero bi tovarnikom in pohodnikom ponudili prenočišče ali hrano ter pijačo. Konec koncev je to za kmete pomenilo možnost dodatnega zaslužka, ki so jo vsepovsod poskušali čim bolj izkoristiti.

Nikoli popolnoma izčrpano gradivo franciscejskega katastra, nastalega v dvajsetih letih 19. stoletja, je za katastrsko občino Preddvor predstavila Polona Zalokar. Prevedla je prvi del cenilnega elaborata, ki prinaša topografske podatke o omenjenem območju, število prebivalstva po spolu, način preživljanja, prehrano, povezanost območja z ostalim svetom, bivalno kulturo ljudi, njihove hiše, gospodarske obrate in podobno, v nadaljevanju pa kratko povzela klasifikacijo zemljišč glede na kvaliteto zemlje oz. njen donos in preračun le-tega v denar ter izračun višine davka.

Območje Preddvora, kjer rob kranjske ravnine preko valovitega gričevnatega sveta prehaja v Kamniško-Savinjske Alpe, je bilo prav zaradi svoje lege vedno zanimivo. Zemljišče je bilo relativno rodovitno, kot pregled kmečkih obveznosti tukajšnjih kmetov do zemljiških gospodov pa je nastalo več urbarjev, ki jih danes hrani Arhiv Republike Slovenije. Lilijana Žnidaršič Golec se je v svojem članku osredotočila na urbarje graščine Turn pod Novim gradom. Meni, da je med njimi najbolj zanimiv tisti, ki ga je dal sestaviti Jurij Sigmund baron Egkh spomladi 1677, ko je turnsko zemljiško gospostvo prodal Adamu Dinzlu pl. Angerburgu.

Peripetije okoli delovanja šole v Preddvoru je v svojem članku predstavil Jure Volčjak in na osnovi novoodkritih zapisov ovrgel nekatere, v preteklosti zapisane trditve. V graščini Preddvor naj bi prvi šolski pouk potekal že v 17. stoletju, ko so bili njeni lastniki stiški menihi. Šolo, namenjeno vsem otrokom, pa so v Preddvoru ustanovili v 18. stoletju, ko je cesarica Marija Terezija s sprejetjem splošnega šolskega reda predpisala splošno šolsko obveznost za vse otroke med 6. in 12. letom starosti. Šola je za kraj in prebivalstvo predstavljala pomembno pridobitev, čeprav je dolgo časa vsi niso sprejemali z odprtimi rokami. Po-

leg stroška, ki ga je predstavljala šolnina, so bili otroci na kmetijah pomembna delovna moč, in čeprav je bil šolski koledar prilagojen poljskim opravilom, se tudi njihovi siceršnji pomoči marsikdo ni bil pripravljen odpovedati. Ker je bilo financiranje glavnih šol in trivialk prepuščeno lokalnim oblastem, šola nikakor ni mogla zagotoviti ustreznih prostorov za pouk in dobre materialne podlage učiteljev. Zaradi slabega odnosa domačega prebivalstva do učiteljev se ti v Preddvoru niso dobro počutili in menjave na učiteljskih mestih so bile pogoste. Zapletene šolske razmere v Preddvoru so se začele izboljševati šele v sredini 19. stoletja, ko je v Preddvor kot kaplan prišel Lovro Pintar.

Preddvorski fari v času prve svetovne vojne se je posvetil Miha Šimac. Za časovna mejnika svojega članka je določil leto 1913, ko je bil v Preddvoru v sklopu birmovanja na obisku škof Jeglič, konec obravnavanega obdobja pa predstavlja konec prve svetovne vojne, v katero so bili tako ali drugače vpeti tudi preddvorski farani. Kakor drugod je preddvorsko prebivalstvo moralo upoštevati ukrepe države v vojnem stanju, k temu pa sta se pridružila tudi strah in skrb za lastno družino. Umik vojaštva ob koncu prve svetovne vojne je območje Preddvora nekoliko zaobšel, so se pa nekateri domačih fantje znašli v bojnih vrstah borcev za severno mejo.

Območje Preddvora je bilo z grajskimi poslopji zelo bogato, saj na relativno malem območju stojijo kar štiri. V zborniku sta njihovi zgodovini, stavbni zgodovini, restavriranju in iskanju njihove nove namembnosti posvečena naslednja dva članka. Blizu druga drugi stoječi graščini Turn in Hrib je obravnavala Nika Leben. Glede na pomembnost je avtorica graščini Turn pripisala prvo mesto, kar je delno utemeljila z udejstvovanjem družine Urbančič in delom Josipa Žontarja, ki so poskrbeli, da se je o turnski graščini ohranilo veliko več arhivskega gradiva kakor o ostalih. Turn stoji pod razvalinami tretjega tukajšnjega gradu Novi grad, imenovanega tudi Novi grad nad Potočami ali Pusti grad. Ta naj bi bil porušen v potresu leta 1511, ki je bil usoden za mnoga grajska poslopja na Kranjskem. Graščina Turn je zaradi nekdanjih prebivalcev zapisana tudi v slovensko literarno zgodovino, saj je bila tu doma prva slovenska literarna ustvarjalka, pesnica Josipina Urbančič Turnograjška. Ker v gradu že dolgo domuje dom za starejše občane, so morali novi namembnosti prilagoditi tudi notranjo razporeditev prostorov. Sosednji, nekoliko vzhodnejše stoječi grad Hrib je bil sprva del turnske posesti, v samostojno imenje pa naj bi se oblikoval v 16. stoletju. Graščina je prav tako kakor Turn razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Med njegovimi nekdanjimi lastniki najdemo Polidorja Montagnana, v 19. stoletju pa jo je kupil dr. Anton Fuchs, fužinar v Kokri. Po družini Fuchs so grad poimenovali Fuchsova graščina. Po drugi svetovni vojni so bili v gradu Hrib nameščeni tuberkulozni bolniki z Golnika, leta 1965 pa je bil preurejen v hotel.

Četrto graščino, graščino Preddvor, ki je bila kot graščina Dvor najprej postojanka cistercijanov iz Vetrinja, nato pa stiških menihov, ki so jo preuredili v samostan za bolne in ostarele menihe, je obravnavala Tina Pušnik. Kraj je po njihovem dvoru dobil ime, saj je začel rasti »pred dvorom«, prvič pa je bil listinsko omenjen že leta 1147. Grajsko poslopje stoji sredi kraja tik ob župnijski cerkvi. Nekoč je bilo v njem upravno središče kraja, skozi čas pa je služilo še mnogim drugim namenom. Med drugim naj bi bil v njem poleg šole nekaj časa sanatorij oz. klimatsko zdravilišče, med drugo svetovno vojno pa so stavbo zavzeli nemški vojaki in jo preuredili v delovno taborišče za nemška in avstrijska dekleta, ki so pomagala pri kmetih v Preddvoru in okolici. Po vojni so v njej najprej bivale sirote iz Bosne in Hrvaške, od leta 1974 pa je v dvorcu deloval Vzgojni zavod za osnovnošolsko mladino. Od izselitve zavoda leta 2000 je poslopje prazno. Njegova obnova, povezava s parkom in seveda dodelitev ustrezne namembnosti, s čimer konzervatorji predvidevajo različne vsebine javnega značaja, bi po mnenju avtorice članka prebivalcem kraja nudila kakovostnejše življenjsko okolje. Sicer pa so danes vsa preddvorska grajska poslopja potrebna obnove, vendar občina stroškov zanjo nikakor ne more zagotoviti sama.

Kakor drugod po Avstro-Ogrski je tudi v Preddvoru večina cerkvenih zvonov postala žrtev prve svetovne vojne. Po vojni so praznino zaradi odzema bronastih zvonov večinoma zapolnili z nakupom jeklenih, te pa so kasneje le ponekod znova uspeli zamenjati z bronastimi. Avtor članka o preddvorskih zvonovih Matjaž Ambrožič ugotavlja še, da so zvonove v nuji, ker so potrebovali denar za kaj drugega, včasih tudi prodali, obstoječi zvonovi pa ponekod še danes niso pravilno uglaseni.

Miha Preinfalk je predstavil družino Dinzl pl. Angerburg. Adama Dinzla je življenjska pot na Kranjsko zanesla iz Tirolske. Leta 1677 je od baronov Egkh-Hungerspach kupil grad Turn in ga temeljito prezidal. Dinzli so se na Kranjskem zasidrali za nekaj več kot stoletje, članek pa dopolnjuje družinski rodovnik.

Medvojno obdobje je v Preddvoru močno zaznamoval Franc Dolenc, ki je od dedičev fužinarja Antona Fuchsa kupil grad Hrib, njemu pripadajoče gozdove, kmetijske površine in žago. Po besedah avtorice njemu posvečenega članka Marjane Žibert je veljal za skrbnega gospodarja gozdov, ki jih je po poseku načrtno pogozdoval, bil zavezan sokolstvu in planinstvu ter bil mecen slovenskim impresionističnim umetnikom. Skupaj z veleposestnikom Stanikom Heinriharjem sta leta 1929 kupila zanemarjen in prazen grad in posestvo Brdo pri Kranju in ga leta 1935 prodala knezu Pavlu Karadorđeviću. Franc Dolenc je z denarjem od prodaje rešil delovna mesta na svojih žagah v Preddvoru in Škofji Loki v času gošpodarske krize.

Seveda se zbornik tudi tokrat ni mogel izogniti že omenjeni Josipini Urbančič Turnograjski, čeprav je samostojni članek o njej prinesel že prvi preddvorski zbornik. Tokrat je o njej pisala Marija Delavec Touhami, ki je avtorica več člankov in knjig o mladi literatki. Da Josipino prebivalci Preddvora še danes zelo spoštujejo, je občina pokazala s tem, da je dan njene prezgodnje smrti izbrala za svoj občinski praznik.

Andreja Klasinc Škofljanec, avtorica članka o zanimivi življenjski poti dr. Janeza Arneža, še enega pomembnega Slovence s koreninami v Preddvoru, sicer skrbi za arhivsko gradivo ustanove Studia slovenica. Janez Arnež, dr. ekonomije in nekdanji predavatelj na St. Joseph's College v New Yorku, je namreč leta 1957 skupaj z Erikom Kovačičem in Valentinom Leskovškom ustanovil omenjeno ustanovo, katere glavni cilj je zbiranje arhivskega gradiva, časopisov, knjig in drugih publikacij Slovencev v tujini ter njihovo predstavljanje domači in tuji javnosti. Po desetletjih zbiranja gradiva hrani Studia slovenica, ki ima danes sedež v prostorih Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, preko 1250 škatel arhivskega gradiva, najpopolnejšo zbirko slovenskega izseljenskega časopisja in slovenskih knjig, izdanih zunaj meja Slovenije, ter zbirko del slovenskih umetnikov, ki so delovali zunaj meja domovine.

O dr. Francu Knificu, ki je bil do konca druge svetovne vojne med osrednjimi osebnostmi redovne skupnosti salezijancev na Slovenskem, voditelj več njihovih ustanov na Slovenskem in Hrvaškem, pisec različnih del predvsem s teološkega področja in organizator teološkega izobraževanja za člane redovne skupnosti, doma pa je bil iz Tupalič, je pisal Bogdan Kolar. Še enemu duhovniku, ki je deloval tudi v preddvorski fari ter imel v za duhovnike trdih časih po koncu druge svetovne vojne veliko težav, pa se je posvetil Jure Volčjak.

Območje Preddvora v velikem deležu prekriva gozd, ki je nekdam ljudem na južnem pobočju Storžiča omogočal preživetje. Gospodarjenju z gozdovi se je posvetil Tomaž Polajnar, njegov prispevek pa poleg gospodarske vloge gozda nekdam osvetljuje tudi njegov prispevek h kulturni dediščini teh vasi.

Predzadnji članek v zborniku, ki ga je pripravil Slavko Prezelj, je namenjen prikazu »snarjenja«, večstoletnemu pridobivanju sena na strmih pobočjih gora nad Preddvorom. Seno za krmo živali so si sicer za zimske mesece v strmih in težko dostopnem terenu, od koder so ga na različne načine pritovorili na svoja dvorišča, pripravljali tudi drugod v krajih pod visokimi gorami, vendar ga pod tem imenom poznajo samo na območju Preddvora. Nedvomno je snarjenje sodilo med najtežja kmečka opravila, ker so bili pogoji za košnjo na strmih pobočjih in spravilo sena v dolino zelo zahtevni. Kljub temu so to delo opravljali še v ne tako daljni preteklosti, saj je revnejšemu prebivalstvu omogočilo ohranjanje števila živali

v domačem hlevu, preživetje družin pod Storžičem, Zaplato in Potoško goro pa je bilo lažje.

Zadnji članek v zborniku je pripravil Miha Šimac, ki je v Pokrajinskem arhivu Maribor, kjer se hrani arhivsko gradivo mariborske kaznilnice, odkril tudi take spise, ki se nanašajo na prebivalce preddvorske občine. O nekaterih primerih hudodelstva, ki so med ljudmi posebej glasno odmevali, se je razpisalo takratno časopisje. Avtor je v prvem delu članka predstavil orožništvo na splošno in orožniško postajo v Preddvoru, kazenski zakonik, ki je urejal to področje življenja, nato pa omenil nekaj vpisov iz občinskega kazenskega zapisnika. Med njimi je poiskal primere zločinov oz. kaznjencev iz območja Preddvora, ki so kazen prestajali v leta 1889 dograjeni mariborski kaznilnici.

Zbornik se zaključuje s seznamom avtorjev člankov. Kot v vseh podobnih zbornikih je kvaliteta člankov tudi v drugem preddvorskem zborniku različna. Medtem ko so v nekaterih člankih utemeljitve tez natančne in dobro argumentirane, se drugi avtorji pri svojih trditvah sklicujejo le na ozek nabor literature. Prav tako ponekod zmotijo citati nahajališč pri sicer kvalitetnih in dobro izbranih fotografijah, saj je težko razbrati nosilca avtorske pravice, ki je dandanes postala pomembna pravna kategorija pri objavljanju arhivskega in fotografskega gradiva. Pohvalno pa je, da se je uredniški odbor odločil za podoben knjižni format, kot je bil format prvega zbornika, in knjigi zdaj predstavljata njegovo prvo in drugo številko oz. videti je, kot da predstavljata začetek niza periodičnih izdaj. In ker prvi dve knjigi ponujata veliko zanimivega branja, strokovni javnosti pa pojasnjujeta in po drugi strani odpirata vedno nova vprašanja, se nadajamo, da nas bodo občani Preddvora čez nekaj let razveselili z novim zbornikom in novimi spoznanji.

Alenka Kačičnik Gabrič

Bilo je res grozljivo, bobnelo in grmelno je pod nami: brežiški potres 1917 (avtorja študij Dušan Nečak in Ina Cecić; uredil Jože Škofljanec). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018 (Zbirka Brežiške študije; 5), 582 strani.

Naslov za 5. številko Brežiških študij so si avtorji izposodili iz pričevanja Brežičanke Mile Predanič o potresu, ki se je zgodil 29. januarja 1917 z epicentrom v Brežicah oz. njegovi najbližji okolici in je tudi tema najnovejše knjige Brežiških študij. Tematika je tokrat nekoliko drugačna, kot smo je sicer v zgodovinarskih knjigah vajeni, vendar je tudi to sestavni del življenja na našem planetu. In kljub temu da se do določene mere večina med nami zaveda, da je ob-

močje Republike Slovenije potresno precej dejavno, se na podoben način potresne tematike ni lotil še noben slovenski zgodovinar. Vzroki za to so različni, glavno pa je pomanjkanje zgodovinskih virov, v katerih najdemo le redke zabeleške o potresih, pa še ti se večinoma omejujejo na materialno škodo. Eno od potresno bolj dejavnih območij v Sloveniji je spodnje Posavje, kjer se po podatkih meritev tla vsako leto večkrat zatresejo.

Brežiški potres leta 1917 se je zgodil v času prve svetovne vojne, ki se je že nagnila v drugo polovico, zato so bile mnoge družine brez svojih moških članov, pomanjkanje in stiska med ljudmi pa sta bili še toliko večji. Mesto z gradom je bilo močno prizadeto, veliko škode pa so utrpela tudi nekatera druga naselja Krško-Brežiškega polja in Gorjancev na obeh straneh kranjsko-štajerske deželne meje. V potresu sta dva človeka umrla, več ljudi pa je bilo ranjenih. Tedanja vojska in brežiška bolnišnica sta pomagali prebivalcem, ki so morali zapustiti svoje domove in se naseliti pri sorodnikih, ki so imeli več sreče in so njihova stanovanjska poslopja zdržala potresne sunke, ali pa so jih nastanili v železniških vagonih, pripravljenih za tiste, ki niso imeli kam. Potres se je namreč zgodil sredi zelo mrzle zime, o potresni katastrofi, žrtvah, porušeni domovi, pogrešani živini, obisku nadvojvode Maxa na prizadetem območju in selitvi bolnikov iz brežiške bolnišnice v Zagreb, Celje in Maribor pa so pisali mnogi takratni časopisi.

